

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

О. В. Бороденко

**Галузеві соціології:
Соціологія девіантної поведінки.
Вказівки до виконання
самостійної роботи студентів**

Випуск 367

Методичні вказівки

Миколаїв – 2021

УДК 316.624(076)
Б 83

Рекомендовано до друку вченою радою Чорноморського національного університету імені Петра Могили (протокол № 5 від 10 червня 2021 р.).

Рецензенти:

Федоренко М. О., кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін НУК імені адмірала Макарова.

Б 83

Бороденко О. В. Галузеві соціології: Соціологія девіантної поведінки. Вказівки до виконання самостійної роботи студентів : методичні вказівки / О. В. Бороденко. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. – 32 с. – (Методична серія ; вип. 367).

Видання містить вказівки до виконання самостійної роботи студентів ЧНУ ім. Петра Могили, що навчаються за спеціальністю 054 «Соціологія». Студентам даються поради щодо виконання ними різних видів самостійної роботи з дисципліни «Галузеві соціології: Соціологія девіантної поведінки», а саме: складання конспекту, написання реферату, підготовка інформаційного повідомлення, складання анкет і питань інтерв'ю, підготовка до семінарського заняття, підготовка до заліку. Методологічну основу самостійної роботи становить діяльнісний підхід, за якого цілі навчання орієнтовані на формування вмій розв'язувати типові і нетипові завдання, на реальні ситуації, у яких студентам необхідно проявити знання конкретної дисципліни.

УДК 316.624(076)

ISSN 1811-492X

© Бороденко О. В., 2021

© ЧНУ ім. Петра Могили, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Програма навчальної дисципліни.....	6
РОЗДІЛ 2. Тематика та плани лекцій.....	7
РОЗДІЛ 3. Тематика та плани групових занять	9
РОЗДІЛ 4. Самостійна робота студентів. Система оцінювання самостійної роботи	12
РОЗДІЛ 5. Методичні рекомендації зі складання конспекту.....	15
РОЗДІЛ 6. Підготовка інформаційного повідомлення	17
РОЗДІЛ 7. Реферат.....	18
РОЗДІЛ 8. Складання анкет і питань інтерв'ю	21
РОЗДІЛ 9. Питання до заліку	22
РОЗДІЛ 10. Словник дисципліни	25
РОЗДІЛ 11. Література для самостійної роботи студентів	27

ВСТУП

Соціологія девіантної поведінки – дисципліна, яка досліджує методами соціології сутність соціального явища девіації. Під девіантною (від лат. *deviatio* – відхилення) поведінкою в соціології розуміють дії та вчинки людей, соціальних груп, що суперечать нормам або визнаним у суспільстві стандартам поведінки. Соціологія девіантної поведінки виходить з того, що в суспільстві завжди існують різні форми девіації, а саме: злочинність, пияцтво, наркоманія, проституція, асоціальні та антисоціальні нахили й дії. Тому вміння виявляти та аналізувати причини, прогнозувати можливі наслідки соціальних відхилень, розробляти шляхи їх подолання є постійно актуальним і безпосереднім завданням не лише правоохоронних органів, але й також психологів, педагогів, батьків та професійних соціологів.

Мета курсу: розкрити соціальну сутність поняття «соціальна девіантність» як соціального феномена; проаналізувати основні передумови соціальної девіантності в суспільстві; показати методи дослідження девіантної поведінки.

Курс «Галузеві соціології: Соціологія девіантної поведінки» виконує такі завдання:

- дати визначення поняття «поведінки, що відхиляється від норми», а також розкрити його сутність;
- проаналізувати причини та наслідки девіацій у стосунках людей на основі комплексно-системного підходу, який включає біологічний, психологічний і соціальний аспекти;
- сформулювати чіткі уявлення про мету, значення та види профілактики девіантної поведінки у представників різних соціальних спільнот, різних вікових груп.

У результаті вивчення курсу студенти мають знати:

- характеристики, форми й види соціальних відхилень;
- причини відхилень, шляхи подолання негативних наслідків девіацій;
- соціальні явища та процеси, які сприяють поширенню девіантних форм поведінки;
- засоби та методи профілактики та попередження девіацій у суспільстві.

*Галузеві соціології: Соціологія девіантної поведінки.
Вказівки до виконання самостійної роботи студентів*

Крім того, студенти мають набути таких навичок, як:

- оперувати категоріями, термінами, що використовуються у соціології девіантної поведінки;
- самостійно опрацьовувати літературу з проблем девіації, реферувати тексти та виступати з рефератами перед аудиторією;
- вміти застосовувати набуті теоретичні соціологічні знання для інтерпретації і пояснення феномена девіації.

РОЗДІЛ 1. Програма навчальної дисципліни

Витяг із робочої навчальної програми дисципліни

№	Теми	Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
1	Теоретичні основи та класифікація девіантної поведінки	4	4	9
2	Теоретичні вчення про девіантну поведінку: історична ретроспектива	4	4	9
3	Структура девіантної поведінки. Процеси подолання девіацій	4	4	9
4	Соціальні протиріччя як причини девіантної поведінки	4	4	8
5	Соціальні проблеми злочинності та проституції	4	4	8
6	Соціальні проблеми наркоманії та ВІЛ / СНІДу	4	4	9
7	Соціальні проблеми пияцтва та алкоголізму. Суїцид	4	4	9
8	Механізми девіантної поведінки	4	4	8
9	Профілактика девіантної поведінки	4	4	9
Всього за курсом		36	36	78

РОЗДІЛ 2.

Тематика та плани лекцій

№ лекції	Кількість годин	Тема лекції	Ключові питання, які розглядаються
Лекція 1	4	Теоретичні основи та класифікація девіантної поведінки	<ol style="list-style-type: none"> 1. Основна мета, задачі, об'єкт, предмет і зміст навчального курсу. 2. Поняття девіантної поведінки. 3. Класифікація та типи девіацій. 4. Структура девіантної поведінки. 5. Соціальна норма. 6. Класифікація та типи соціальних норм. 7. Формальні й неформальні соціальні норми. 8. Девіантна субкультура.
Лекція 2	4	Теоретичні вчення про девіантну поведінку: історична ретроспектива	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проблема аномальності в Стародавньому світі. 2. Негативні якості особистості в працях Платона та Арістотеля. 3. Ідея гріховності в епоху середньовіччя. 4. Новий час: девіантна особистість як наслідок соціальних негараздів. 5. Недоброчесна поведінка в теоріях Р. Декарта, Т. Гоббса, Дж. Локка. 6. Проблеми девіантності в німецькій класичній філософії (моральність І. Канта). 7. Проблема девіантності особистості у вченнях ХХ ст.
Лекція 3	4	Структура девіантної поведінки. Процеси подолання девіацій	<ol style="list-style-type: none"> 1. Чинники формування девіацій. 2. Структура соціальних відхилень і рівні їх вивчення. 3. Позитивні відхилення. 4. Наслідки соціальних відхилень. 5. Соціальна аномія. Концепція аномії Е. Дюркгейма. 6. Маргіналізація суспільства як підстава формування девіантної поведінки. 7. «Спосіб життя» та «рівень життя», їх взаємозв'язок із девіантною поведінкою.
Лекція 4	4	Соціальні протиріччя як причини девіантної поведінки	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вивчення способу життя різноманітних професійних, вікових груп населення. 2. Чинники, що регламентують ставлення до естетичних, моральних норм, звичаїв і цінностей. 3. Протиріччя між соціальними потребами та неможливістю їхнього задоволення. 4. Негативні наслідки соціальної диференціації. 5. Актуальність проблеми соціальної диференціації для сучасної України. 6. Соціальна «невлаштованість» (усвідомлена та неусвідомлена). 7. Причини підвищеної девіантності маргінальних груп.

Лекція 5	4	Соціальні проблеми злочинності та проституції	<ol style="list-style-type: none"> 1. Актуальність проблеми злочинності. 2. Поняття злочину. 3. Причини формування злочинності. 4. Класифікація та типологія злочинців. 5. Актуальність проблеми проституції. 6. Категорії і типи представниць секс-бізнесу. 7. Проституція в Україні.
Лекція 6	4	Соціальні проблеми наркоманії та ВІЛ / СНІДу	<ol style="list-style-type: none"> 1. Історичні аспекти наркотизму. 2. Актуальність проблеми наркоманії. 3. Шляхи залучення до наркотиків. 4. Вплив наркотиків на людину. 5. Типи споживачів наркотичних речовин. 6. Історія ВІЛ / СНІДу. 7. Актуальність проблеми поширення ВІЛ / СНІДу.
Лекція 7	4	Соціальні проблеми пияцтва та алкоголізму. Суїцид	<ol style="list-style-type: none"> 1. Актуальність проблеми алкоголізму. 2. Історичний аспект пияцтва та алкоголізму. 3. Види алкоголізму: характеристика. 4. Молодіжне пияцтво та його наслідки. 5. Соціальні проблеми алкоголізму. 6. Актуальність проблеми суїциду. 7. Соціальні чинники та причини самогубств.
Лекція 8	4	Механізми поведінки, що відхиляються від норми	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проблемна ситуація. 2. Обставини, що спричиняють антинормативне рішення. 3. Диференціація і взаємозв'язок видів девіантної поведінки. 4. Основні етапи девіантного вчинку. 5. Скоєння вчинку. 6. Вірогідні реакції на конфліктні ситуації. 7. Самовиправдання та захист збоку суб'єкта девіантної поведінки.
Лекція 9	4	Профілактика девіантної поведінки	<ol style="list-style-type: none"> 1. Основні базові постулати профілактики негативних явищ. 2. Міжнародний досвід профілактики негативних явищ. 3. Технології профілактики девіантної поведінки. 4. Соціально-психологічна допомога особам з девіантною поведінкою. 5. Первинна та вторинна профілактика. 6. Формування здорового способу життя. 7. Метод застосування санкцій. <p>Висновки до курсу.</p>

РОЗДІЛ 3.

Тематика та плани групових занять

№ семінарського заняття (СЗ)	Кількість годин	Тема семінару	Ключові питання, які розглядаються
СЗ 1, 2	4	Тема 1. Теоретичні основи та класифікація девіантної поведінки	<ol style="list-style-type: none"> 1. Основна мета, задачі, об'єкт, предмет і зміст навчального курсу. 2. Поняття девіантної поведінки. 3. Класифікація та типи девіацій. 4. Структура девіантної поведінки. 5. Соціальна норма. 6. Класифікація та типи соціальних норм. 7. Формальні й неформальні соціальні норми. 8. Девіантна субкультура.
СЗ 3, 4	4	Теоретичні вчення про девіантну поведінку: основні концепції	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проблема аномальності в Стародавньому світі. Платон та Арістотель. 2. Ідея гріховності в епоху середньовіччя. Августин. 3. Новий час: Девіантна особистість як наслідок соціальних негараздів. 4. Недоброчесна поведінка в теоріях Р. Декарта, Т. Гоббса, Дж. Локка. 5. Проблеми девіантності в німецькій класичній філософії (моральність І. Канта). 6. Проблема девіантності особистості у вченнях ХХ ст. З. Фройд та Е. Фромм. 7. Анемічна концепція девіації Р. Мертона. 8. Соціологія злочинності І. П. Рушенка. Теорія девіацій Я. І. Гілинського.
СЗ 5, 6	4	Структура девіантної поведінки	<ol style="list-style-type: none"> 1. Чинники формування девіацій. 2. Структура соціальних відхилень і рівні їх вивчення. 3. Позитивні відхилення. 4. Наслідки соціальних відхилень. 5. Соціальна аномія. Концепція аномії Е. Дюркгейма. 6. Маргіналізація суспільства як підстава формування девіантної поведінки. 7. «Спосіб життя» та «рівень життя», їх взаємозв'язок із девіантною поведінкою. 8. Здоровий спосіб життя. Причини та наслідки порушення норм здорового життя.

СЗ 7, 8	4	Соціальні протиріччя як причини девіацій	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вивчення способу життя різноманітних професійних, вікових груп населення. 2. Чинники, що регламентують ставлення до естетичних, моральних норм, звичаїв і цінностей. 3. Протиріччя між соціальними потребами та неможливістю їхнього задоволення. 4. Негативні наслідки соціальної диференціації. 5. Актуальність проблеми соціальної диференціації для сучасної України. 6. Соціальна «невлаштованість» (усвідомлена та неусвідомлена). 7. Причини підвищеної девіантності маргінальних груп.
СЗ 9, 10	4	Соціальні проблеми злочинності та проституції	<ol style="list-style-type: none"> 1. Актуальність проблеми злочинності. 2. Поняття злочину. 3. Причини формування злочинності. 4. Класифікація та типологія злочинців. 5. Актуальність проблеми проституції. 6. Сутинерство та звідництво. 7. Категорії і типи представниць секс-бізнесу. 8. Проституція в Україні.
СЗ 11, 12	4	Соціальні проблеми наркоманії та ВІЛ / СНІДу	<ol style="list-style-type: none"> 1. Історичні аспекти наркотизму. 2. Актуальність проблеми наркоманії. 3. Шляхи залучення до наркотиків. 4. Вплив наркотиків на людину. 5. Типи споживачів наркотичних речовин. 6. Історія ВІЛ / СНІДу. 7. Актуальність проблеми поширення ВІЛ / СНІДу. 8. Шляхи зараження ВІЛ-інфекцією.
СЗ 13, 14	4	Соціальні проблеми пияцтва та алкоголізму. Суїцид	<ol style="list-style-type: none"> 1. Актуальність проблеми алкоголізму. 2. Історичний аспект пияцтва та алкоголізму. 3. Види алкоголізму: характеристика. 4. Молодіжне пияцтво та його наслідки. 5. Соціальні проблеми алкоголізму. 6. Актуальність проблеми суїциду. 7. Соціальні чинники самогубств. 8. Причини самогубств.
СЗ 15, 16	4	Механізми девіантної поведінки	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проблемна ситуація. 2. Обставини, що спричиняють антинормативне рішення. 3. Диференціація і взаємозв'язок видів девіантної поведінки. 4. Основні етапи девіантного вчинку. 5. Скоєння вчинку. 6. Вірогідні реакції на конфліктні ситуації. 7. Самовиправдання та захист збоку суб'єкта девіантної поведінки. <p><i>Презентація студентських рефератів.</i></p>

**Галузеві соціології: Соціологія девіантної поведінки.
Вказівки до виконання самостійної роботи студентів**

СЗ 17, 18	4	Профілактика девіантної поведінки	<ol style="list-style-type: none">1. Основні базові постулати профілактики девіацій.2. Технології профілактики девіантної поведінки.3. Первинна та вторинна профілактика.4. Формування здорового способу життя.5. Метод застосування санкцій.6. Висновки до курсу. <p><i>Презентація студентських рефератів.</i></p>
-----------	---	-----------------------------------	---

РОЗДІЛ 4.

Самостійна робота студентів.

Система оцінювання самостійної роботи

Самостійна робота студентів (СРС) із дисципліни «Галузеві соціології: Соціологія девіантної поведінки» є обов'язковою та дуже важливою складовою у процесі вивчення дисципліни. Вона здійснюється кожним студентом протягом всього семестру паралельно й у тісному зв'язку з роботою в аудиторії на лекціях та семінарах.

СРС – це запланована навчальна, навчально-дослідна, науково-дослідницька робота студентів, що виконується в позааудиторний (або аудиторний) час за завданнями за методичного керівництва викладача, але без його безпосередньої участі (можлива часткова безпосередня участь викладача у випадку збереження провідної ролі студентів).

Метою СРС є оволодіння фундаментальними знаннями, професійними вміннями та навичками за профілем майбутньої спеціальності (соціолога), а також досвідом творчої, дослідницької діяльності; розвиток самостійності, відповідальності і організованості, творчого підходу до вирішення проблем навчального і професійного рівнів.

Функції СРС: розвиваюча (підвищення культури розумової праці, залучення до творчих видів діяльності, збагачення інтелектуальних здібностей студентів); інформаційно-навчальна (навчальна діяльність студентів на аудиторних заняттях, не підкріплена самостійною роботою, стає малорезультативною); орієнтуюча і стимулююча (процесу навчання надається прискорення і мотивація); виховна (формується і розвиваються професійні якості фахівця-соціолога і громадянина); дослідницька (забезпечує новий рівень професійно-творчого мислення).

В основі СРС лежать такі *принципи*: принцип розвитку творчої діяльності; принцип цільового планування; принцип особистісно-діяльнісного підходу.

Основні задачі самостійної роботи студентів:

1) поглиблення знань із кожної теми, самостійне оволодіння матеріалом, який не було висвітлено на лекціях;

2) оволодіння навичками самостійного знаходження відповідей на різні питання, самостійного пошуку матеріалу в підручниках, монографіях, наукових статтях, в словниках з дисципліни, в інтернеті;

***Галузеві соціології: Соціологія девіантної поведінки.
Вказівки до виконання самостійної роботи студентів***

3) розвиток вмінь і навичок індивідуальної творчої роботи з різноманітними джерелами та ресурсами, з комп'ютерними програмами, а також навичок оформлення результатів своєї роботи у вигляді конспектів, рефератів, доповідей, презентацій, есе;

4) виховання самодисципліни, наполегливості, розвиток власних творчих можливостей, ерудиції, інтересу до обраної спеціальності;

5) використання матеріалу, зібраного і отриманого в ході самостійних занять на практичних заняттях, під час написання курсових і випускної кваліфікаційної робіт, для ефективної підготовки до підсумкових заліків та іспитів.

Методологічну основу СРС становить діяльнісний підхід, за якого цілі навчання орієнтовані на формування умінь розв'язувати типові і нетипові завдання, на реальні ситуації, в яких студентам необхідно проявити знання з конкретної дисципліни.

Результати СРС передбачають: засвоєння знань, формування професійних умінь, навичок і компетенцій майбутнього фахівця-соціолога; закріплення знання теоретичного матеріалу практичним шляхом; виховання потреби в самоосвіті; максимальний розвиток пізнавальних і творчих здібностей особистості; спонукання до науково-дослідної роботи; підвищення якості та інтенсифікації освітнього процесу; формування інтересу до обраної професії соціолога і оволодіння її особливостями; здійснення диференційованого підходу в навчанні; застосування отриманих знань і практичних навичок для аналізу ситуації і вироблення правильного рішення, для формування власної позиції, теорії, моделі.

Основні види самостійної роботи студентів:

- складання конспекту джерел;
- пошук матеріалу в літературних друкованих джерелах та в інтернеті;
- підготовка до семінарських занять;
- підготовка до контрольної роботи;
- підготовка до заліку;
- написання реферату;
- підготовка презентації до виступу (зокрема, презентації написаного реферату);
- підготовка до тестування.

Базова СРС забезпечує підготовку студента до поточних аудиторних занять і контрольних заходів з дисципліни. Результати цієї підготовки проявляються в активності студента на заняттях і в якості

виконаних контрольних робіт, тестових завдань, зроблених доповідей та інших форм поточного контролю.

Базова СРС охоплює такі форми робіт: вивчення лекційного матеріалу, що передбачає опрацювання конспекту лекцій та навчальної літератури; пошук (підбір) та огляд літератури й електронних джерел інформації за індивідуально заданою проблемою; виконання домашнього завдання або домашньої контрольної роботи, що видаються на практичних заняттях; вивчення матеріалу, винесеного на самостійне вивчення; підготовка до практичних занять; підготовка до контрольної роботи або колоквиуму; підготовка до заліку; написання реферату (есе) за заданою темою.

Додаткова СРС спрямована на поглиблення та закріплення знань студента, розвиток аналітичних навичок за проблематикою навчальної дисципліни. До неї відносяться: підготовка до заліку; виконання розрахунково-графічної роботи; виконання курсової роботи або проекту; дослідницька робота та участь у наукових студентських конференціях, семінарах і олімпіадах; аналіз наукової публікації за задалегідь визначеною викладачем темою; аналіз статистичних і фактичних матеріалів за заданою темою, проведення розрахунків, складання схем і моделей на основі статистичних матеріалів та ін.

Оцінювання самостійної роботи студентів протягом семестру здійснюється відповідно до «Положення про систему рейтингової оцінки Чорноморського національного університету імені Петра Могили» під час проведення заходів поточного та підсумкового контролю за рівнем засвоєння ними знань з дисципліни, що викладається.

Вид контролю	Максимальна кількість балів	Термін виконання
Опитування та виступи на групових заняттях (передбачено як максимум 7 відповідей)	$7 \times 5 = 35$	Протягом семестру
Підсумкова контрольна робота	15	17–18 навчальні тижні
Підготовка та захист реферату	20	Протягом семестру
Залік	30	Заліково-іспитова сесія
Всього	100	

РОЗДІЛ 5.

Методичні рекомендації зі складання конспекту

Уважно прочитайте текст. Уточніть у довідковій літературі, словниках незрозумілі слова. Роблячи записи, не забудьте винести довідкові дані на береги конспекту.

Виділіть головне, складіть план, що представляє собою перелік заголовків, підзаголовків, питань, які послідовно розкриваються в конспекті. Це перший елемент конспекту.

Другим елементом конспекту є тези. *Теза* – це стисло сформульоване положення. Для кращого засвоєння і запам'ятовування матеріалу слід записувати тези своїми словами. Тези, що висувуються в конспекті, потрібно доводити. Тому третій елемент конспекту – основні доводи, які доводять істинність тези. У конспекті можуть бути положення і приклади.

Законспектуйте матеріал, чітко дотримуючись пунктів плану. Під час конспектування намагайтеся висловити думку своїми словами. Записи слід вести чітко, ясно.

Грамотно записуйте *цитати*. Цитуючи, враховуйте лаконічність, важливість думки.

У процесі оформлення конспекту необхідно прагнути до стислості кожного речення. Думки автора книги слід викладати коротко, піклуючись про стиль і виразність написаного. Число додаткових елементів конспекту має бути логічно обґрунтованим, записи мають розподілятися в певній послідовності, що відповідає логічній структурі твору. Для уточнення і доповнення необхідно залишати береги.

Конспектування – достатньо складний етап роботи. Оволодіння практичними навичками конспектування вимагає від студента цілеспрямованості, повсякденної самостійної роботи. Конспект прискорює повторення матеріалу, економить час у разі повторного, після певної перерви, звернення до вже знайомої роботи.

З огляду на індивідуальні особливості кожного студента, можна дати лише деякі, найбільш загальні правила:

1. Головне в конспекті *не обсяг, а зміст*. У ньому повинні бути відображені основні принципові положення джерела, новизна, що вніс його автор, основні методологічні положення роботи. Уміння висловлювати думки автора стисло, коротко і власними словами приходить з досвідом і знаннями. Але їх накопичення допомагає дотримуватись

одного важливого правила – не квапитись записувати при першому ж читанні, вносити в конспект лише те, що стало зрозумілим.

2. Форми ведення конспекту можуть бути найрізноманітнішими, вони можуть змінюватися, вдосконалюватися. Але починатись конспект завжди повинен із презентації повної назви роботи, прізвища автора, року і місця видання; цитати беруться в лапки з обов'язковим посиланням на сторінку книги.

3. Конспект не повинен бути «сліпим», безликим, що складається з суцільного тексту. Особливо важливі фрагменти, яскраві приклади виділяються кольоровим підкресленням, взяттям в рамочку, позначками на берегах сторінки спеціальними знаками, щоб можна було швидко знайти потрібне положення. Додаткові матеріали з інших джерел можна давати на берегах, де записуються власні судження, думки, що з'явилися вже після складання конспекту.

РОЗДІЛ 6.

Підготовка інформаційного повідомлення

Це вид позааудиторної самостійної роботи з підготовки невеликого за обсягом усного повідомлення для виступу з ним на семінарі, практичному занятті. Інформація, що повідомляється, носить характер уточнення або узагальнення, несе новизну, відображає сучасний погляд з певних проблем, пов'язаних із девіантною поведінкою.

Повідомлення відрізняється від доповідей і рефератів не тільки обсягом інформації, але й також її характером – повідомлення доповнюють проблемне питання фактичними або статистичними матеріалами. Можливим є письмове оформлення завдання, воно може включати елементи наочності (ілюстрації, демонстрацію).

Регламент часу на виступ із повідомленням – до 5 хвилин.

Роль студента: зібрати і вивчити літературу за темою; скласти план або графічну структуру повідомлення; виділити основні поняття; ввести в текст додаткові дані, що характеризують об'єкт вивчення; оформити текст письмово (якщо потрібно); здати на контроль викладачеві і озвучити в установленний термін.

Критерії оцінки: актуальність теми; відповідність змісту теми; глибина опрацювання матеріалу; грамотність і повнота використання джерел; наявність елементів наочності.

РОЗДІЛ 7.

Реферат

З метою засвоєння теоретичних основ дисципліни студенти мають написати реферат на одну із тем (див. нижче) та виступити на семінарському занятті із презентацією свого реферату.

Реферат – це більш об’ємний, ніж повідомлення, вид самостійної роботи студента; він містить інформацію, яка доповнює і розвиває основну тему, що вивчається на аудиторних заняттях. Провідне місце посідають теми, що представляють професійний інтерес, несуть елемент новизни. Реферативні матеріали повинні представляти письмову модель первинного документа – наукової праці, монографії, статті. Реферат може включати огляд декількох джерел і служити основою для доповіді на певну тему на семінарах, конференціях.

Регламент виступу з рефератом: 7–10 хвилин.

Під час підготовки реферату необхідно дотримуватися таких правил:

1. Визначити ідею і завдання реферату. Слід пам’ятати, що реферат читатимуть інші. Тому постійно ставте собі питання, чи буде зрозуміло написане іншим, що цікавого і нового знайдуть вони у вашій роботі.

2. Ясно і чітко сформулювати тему або проблему. Вона не повинна бути занадто загальною.

3. Знайти потрібну літературу за обраною темою. Скласти перелік літератури, яка обов’язково повинна бути прочитана.

Тільки після попередньої підготовки слід приступати до написання реферату. Перш за все – скласти план, виділити в ньому частини.

Основні вимоги до реферату

1. Реферат – це наукова робота студента. Виходячи із цього, у вступній частині студент має чітко сформулювати мету й завдання дослідження, визначити об’єкт і предмет дослідження, актуальність проблеми, основні методи, необхідні для досягнення мети.

2. Реферат повинен мати чітку структуру. Він складається з таких елементів, які розташовуються послідовно:

- титульний аркуш;
- зміст;
- вступ;
- основна частина (складається, як правило, з двох або трьох розділів);

***Галузеві соціології: Соціологія девіантної поведінки.
Вказівки до виконання самостійної роботи студентів***

- висновки;
- список використаних джерел.
- 3. Загальний обсяг реферату – не менш як 12 сторінок.
- 4. Усі сторінки мають бути пронумеровані, окрім 1-ї (титульної).
- 5. Основні вимоги до оформлення: шрифт – Times New Roman; 14 кегль; інтервал – 1,5; всі береги – 2 мм. Малюнки, схеми, таблиці, діаграми нумеруються, вони повинні мати назву.
- 6. Плагіат заборонено! Всі цитування супроводжуються посиланнями на відповідні джерела. Наприклад: [6, с. 95].
- 7. У списку використаних джерел (повинно бути не менше 8 джерел) наводяться за алфавітним порядком усі використані джерела інформації, у тому числі електронні.

Почати реферат можна з викладу яскравого, вражаючого факту, який вимагає пояснення. Далі виклад має йти від простого до складного. Не зупиняйтесь на деталях. Головна вимога до реферату – максимум користі для читача за мінімальної інформації.

Написання рефератів є однією з форм навчання, спрямованих на організацію і підвищення рівня самостійної роботи студентів, а також на посилення контролю за цією роботою.

Метою написання рефератів є прищеплення студентам навичок самостійної роботи з літературою із тим, щоб на основі її аналізу і узагальнення студенти могли робити власні висновки теоретичного та практичного характеру, обгрунтовуючи їх відповідним чином.

На відміну від теоретичних семінарів, під час проведення яких студент набуває, зокрема, навичок висловлювання своїх суджень і викладу думок інших авторів в усній формі, написання рефератів дасть йому навички краще робити те ж саме, але вже в письмовій формі, грамотною мовою і відповідному стилі.

Теми рефератів

1. Поняття і класифікація девіантної поведінки.
2. Об'єкт і предмет соціології девіантної поведінки.
3. Соціологія в системі суспільних і гуманітарних наук.
4. Структура і функції соціології.
5. Зв'язок соціології з іншими науками.
6. Вчення стародавніх вчених про розвиток суспільних стосунків.
7. Соціологічні теорії девіантної поведінки.
8. Формальні й неформальні соціальні норми.
9. Критерії соціальних норм.
10. Форми і зміст соціальних норм.

11. Проблема аномальності душі та гріховного тіла в античності та середньовіччі.
12. Ідея єдності людства спільністю його походження Августина («Град Божий»).
13. Характеристика форм і видів девіантної поведінки. Чинники формування девіацій (за концепцією Р. Мертон).
14. Суїцид як негативне явище у суспільстві. Визначення самогубства.
15. Злочинність: актуальність проблеми злочинності.
16. Класифікація та типологія злочинців.
17. Алкоголізм, види алкоголізму: характеристика. Соціальні проблеми алкоголізму.
18. Наркоманія – соціальна хвороба.
19. Шляхи залучення до наркотиків (шлях наркомана).
20. Проблеми наркотизації молоді в Україні та Миколаївській області зокрема.
21. Проституція: визначення, походження терміну.
22. Мотиви занять секс-бізнесом.
23. Суспільне ставлення до секс-бізнесу.
24. Зв'язок криміналу і секс-бізнесу.
25. Вплив «сексуальної революції» на розвиток негативних суспільних явищ.
26. Легальна та нелегальна проституція.
27. Технології профілактики девіантної поведінки.
28. Соціально-психологічна допомога особам з девіантною поведінкою.
29. Загальний стан профілактичної роботи, спрямованої на попередження девіацій.

РОЗДІЛ 8.

Складання анкет і питань інтерв'ю

Цей вид завдань вимагає від студентів розвинутого критичного мислення у процесі осмислення інформації, її структурування на головні елементи і другорядні, а також уміння лаконічно формулювати думку і висловлювати її у формі запитань. Крім того, використання розроблених студентом таких психодіагностичних засобів вимагає від нього також і розвинутих комунікативних, перцептивних та інтерактивних навичок.

Анкета є засобом для отримання первинної соціально-психологічної інформації на основі вербальної комунікації і, як добре це знають студенти-соціологи, являє собою опитувальний лист для отримання відповідей на заздалегідь складену систему питань. *Інтерв'ю* – метод соціології, що полягає у зборі інформації, отриманої у вигляді відповідей на поставлені, заздалегідь сформульовані, питання.

Завдання може плануватися в рамках вивчення однієї теми або виконуватись у процесі науково-дослідної роботи студента.

Роль студента: вивчити інформацію за темою; розробити питання анкети, інтерв'ю або бесіди; оформити завдання і представити на контроль у встановлений термін.

Критерії оцінки: відповідність питань темі; охоплення всієї проблематики теми; коректне формулювання питань; відповідність оформлення вимогам; робота має бути представлена у вказаний термін.

РОЗДІЛ 9.

Питання до заліку

1. Дайте визначення поняття «поведінкова норма».
2. Охарактеризуйте форми і зміст соціальних норм.
3. Дайте характеристику поведінкової ситуації.
4. Назвіть та охарактеризуйте критерії соціальних норм.
5. Визначте об'єкт та предмет соціології девіантної поведінки.
6. Розкрийте значення терміна «соціальна аномія». Хто його запровадив до наукового вжитку?
7. Розкрийте зміст концепції девіантної поведінки Р. Мертона.
8. Поясніть, чи потрібні норми поведінки у кожному окремо взятому суспільстві?
9. Чому індивід шукає застосування своїм природним інстинктам? Обґрунтуйте свою думку.
10. Поясніть, що таке формальні й неформальні соціальні норми?
11. Проаналізуйте, чому частина молоді рухається шляхом девіації?
12. Проаналізуйте, чи існують норми поведінки для окремо взятої особистості?
13. Чи є девіація обов'язковим складовим елементом суспільного життя? Доведіть свою думку.
14. Поясніть, що таке коефіцієнт відхилення?
15. Розкрийте роль суспільних організацій у профілактиці злочинної поведінки.
16. Проаналізуйте соціальні фактори девіантної поведінки.
17. Покажіть взаємозв'язок моралі і соціального порядку.
18. Доведіть ефективність профілактики суспільних девіацій.
19. Поясніть, у чому проявляється доцільність соціального контролю?
20. Охарактеризуйте структуру, класифікацію і типи девіантної поведінки.
21. Поясніть, що таке позитивна девіація?
22. Покажіть регламентаційні чинники соціальних норм.
23. Дайте характеристику форм і видів девіантної поведінки.
24. Чим відрізняється девіантна та деліквентна поведінка?
25. Проаналізуйте чинники формування девіацій.
26. Поясніть поняття злочину.
27. Дайте характеристику форм і видів девіантної поведінки.

28. Проаналізуйте проблему аномальності душі та гріховного тіла в античності та середньовіччі.
29. Проаналізуйте думки мислителів Відродження про джерела гріховної поведінки особистості.
30. Розкрийте основні висновки праці Еміля Дюркгейма про самогубство.
31. Проаналізуйте наукові підходи до проблеми девіантності особистості у вченнях ХХ ст.
32. Доведіть, що злочин є атрибутом всіх без винятку суспільств.
33. Проаналізуйте причини скоєння злочину.
34. Розкрийте причини формування злочинності.
35. Проаналізуйте причини та наслідки торгівлі людьми.
36. Доведіть, що агресивність – складова частина злочинності.
37. Проаналізуйте заходи з організації профілактики правопорушень серед учнів шкіл та професійних ліцеїв.
38. Покажіть шляхи поширення наркотиків та залучення до них.
39. Покажіть негативний і руйнівний вплив наркотиків на людину.
40. Простежте історію наркотизму.
41. Розкрийте актуальність проблеми поширення наркотиків.
42. Покажіть, яким чином можна запобігти споживанню наркотиків.
43. Розкрийте значення, місце і роль профілактики у роботі з особами девіантної поведінки.
44. Охарактеризуйте участь міжнародних організацій у профілактиці соціальних девіацій в Україні.
45. Наркоманія як соціальна хвороба: покажіть актуальність проблеми.
46. Проаналізуйте, що повинна зробити держава для попередження алкоголізму серед молоді?
46. Покажіть небезпечність молодіжного пияцтва та його наслідки.
47. Покажіть значення профілактики алкоголізму в молодіжному середовищі.
48. Легальна та нелегальна проституція: порівняйте різні точки зору на вказану проблему.
49. Дайте характеристику дитячої проституції як соціальної хвороби.
50. Доведіть, що проституція – це форма девіантної поведінки.
51. Розкрийте причини та типологію проституції.
52. Доведіть, що суїцид – це форма девіантної поведінки.
53. Поясніть, чому люди скоюють суїцид?

54. Суїцид як негативне явище у суспільстві: покажіть актуальність проблеми.

55. Зіставте та охарактеризуйте егоїстичний, альтруїстичний, аномічний суїцид.

56. Покажіть важливість попередження та профілактики девіантної поведінки.

57. Опишіть заходи щодо формування здорового способу життя.

58. Проаналізуйте міжнародний досвід профілактичної роботи з групами ризику.

59. Проаналізуйте основні причини соціальних відхилень у сфері моралі у сучасному українському суспільстві.

РОЗДІЛ 10.

Словник дисципліни

АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА – фізична чи психічна поведінка, спрямована на завдання шкоди кому-небудь.

АДДИКТИВНА ПОВЕДІНКА – зловживання однією або декількома хімічними речовинами, що протікає на фоні зміни свідомості (наркоманія, токсикоманія, алкоголізм і т. ін.).

АНОМІЯ – такий стан суспільства, коли колишня система регулюючих норм і цінностей зруйнована, а заміна ще не сформувалася.

АНТИСОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА – поведінка, що суперечить правовим нормам, загрожує соціальному порядку і благополуччю оточення.

АСОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА – поведінка людини, яка ігнорує моральні норми, чим загрожує благополуччю міжособистісних стосунків. Може виявлятися у формі агресивних дій, сексуальних девіацій, uzалежнення від азартних ігор, бродяжництва тощо.

АУТОДЕСТРУКТИВНА ПОВЕДІНКА – поведінка, що відхиляється від медичних і психологічних норм, загрожує цілісності й розвитку самої особистості.

ДЕВІАНТИ – особи девіантної поведінки, тобто такої поведінки, що не узгоджується з нормами, не відповідає сподіванням соціальної групи або всього товариства.

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА – система дій і вчинків людей, соціальних груп, що суперечать соціальним нормам або визнаним у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки.

ЖЕБРАЦТВО – систематичне випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб з метою отримання прибутку, часто супроводжується бродяжництвом.

ЗАЛЕЖНА ПОВЕДІНКА – найпоширеніший вид девіантної поведінки, що характеризується прагненням до певного об'єкта з метою отримання задоволення чи адаптації.

ІГРОМАНІЯ – захворювання, що виявляється в патологічному потязі, згубну пристрасть до всіляких ігор: ігровим автоматам, комп'ютерним іграм, тоталізаторам та ін.

ЛУДОМАНІЯ – це патологічна пристрасть до азартних ігор, які відповідно до сучасної класифікації хвороб вважається психічним розладом, вимагає лікування.

НАРКОМАНІЯ – надзвичайно складне соціально-негативне явище, що полягає у виготовленні, зберіганні та збуті наркотиків.

СЕСУАЛЬНІ ДЕВІАЦІЇ – відхилення від соціальних та моральних норм у сексуальній поведінці здорової людини (розбещення, перверзії, гомосексуалізм, транссексуалізм, педофілія, зоофілія, фетишизм, трансвестизм та ін.).

СОЦІАЛЬНА НОРМА – це необхідний і відносно стійкий елемент соціальної практики, що виконує роль інструмента соціального регулювання і контролю.

СУЇЦИДАЛЬНА ПОВЕДІНКА – самогубство або його спроба, спрямована на виведення особистості із кризової ситуації, усвідомлення перебування в якій є для неї нестерпним і з якої вона не бачить іншого виходу.

РОЗДІЛ 11.

Література для самостійної роботи студентів

Основна література

1. Лобанова А. С., Калашнікова Л. В. Робота з підлітками-девіантами : підручник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Вид-во «Каравела», 2017.
2. Мінц М. О. Соціологія девіантної поведінки : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 244 с.
3. Рущенко І. П. Соціологія злочинності : монографія. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001.
4. Сучасне суспільство, людина, право в умовах глобальних трансформацій : монографія / О. Г. Данильян та ін. ; за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2020. 344 с.

Додаткова література

5. Балакірева О. М. Соціологічний дискурс дослідження соціальних епідемій. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства* : зб. наук. пр. Харків : Видавничий центр Харківського держуніверситету ім. В. Н. Каразіна, 2010. Вип. 16. С. 587–593.
6. Тютюнопаління дівчат-підлітків як регіональна медико-соціальна проблема сучасної України. *Здоров'я жінчини* / С. Г. Біляєв та ін. Київ, 2019. № 4 (140). С. 34–37.
7. Бороденко О. В. Девіантність доби глобалізму: деякі теоретико-методологічні аспекти. *Габітус: науковий журнал*. 2017. Вип. 4. С. 4–7.
8. Воднік В. Д. Специфіка соціологічного аналізу злочину. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 1 (28). С. 211–219.
9. Голяков О. С. Недопустиме як структура в соціальному знанні: емпіричний ескіз на прикладі сприйняття харків'ян. *Український соціум*. 2019. № 1 (68). С. 40–61.
10. Головкін Б. М. Як стають жертвами злочинів. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 136. С. 161–172.
11. Дишкант Т. М. Сутність та засади правового нігілізму та можливості його подолання. *Вісник Національного університету «Юри-*

- дична академія України імені Ярослава Мудрого». 2021. № 1 (48). С. 121–132.
12. Злобіна О. Особистість як суб'єкт соціальних змін. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2004.
 13. Калашнікова Л. В. Безпека життєдіяльності та віктимність у сучасному світі: досвід емпіричного вимірювання. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2020. Вип. 44. С. 33–42.
 14. Ковальчук В. П. Наркоманія серед неповнолітніх як соціальна проблема. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 263–270.
 15. Мануйлов М. М., Калиновський Ю. Ю. Ціннісні девіації у соціальних мережах як загроза соціокультурному розвитку України. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2021. № 1 (48). С. 51–69.
 16. Мід Дж. Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста. Київ : Укр. центр духовної культури, 2000.
 17. Ренжин П. П. Девіантна поведінка як соціологічна категорія і проблеми її вивчення. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 2017, Vol. 60, Issue 135.
 18. Рущенко І. П. Кримінологічна модель особистості. *Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи* : матеріали міжн. наук. конф., 9 грудня 2016 р. / за ред. В. Я. Тація, Б. М. Головкина. Х. : Право, 2016. С. 57–60.
 19. Рущенко І. П., Сердюк О. О. Моніторинг адиктивної поведінки харківської молоді: концептуалізація даних емпіричних спостережень. *Український соціум*. 2016. № 4 (59). С. 42–56.
 20. Сердюк О. О., Базима Б. О., Шорохова Г. М., Гладкова Є. О. Молодь та наркотики. Харків : ХНУВС, 2019.
 21. Сівчук А. Є. Профілактика наркоманії неповнолітніх: міжнародний досвід. *Правова позиція*. 2019. № 1 (22). С. 95–102.
 22. Спіріна Т. П., Тимошенко Л. О. Профілактика вживання алкоголю у підлітковому середовищі. Київ : Вісник Національного університету ім. Т. Г. Шевченка. 2017. № 8 (313). С. 295–301.
 23. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. (ESPAD). (2019). URL: www.espad.org.

ДЛЯ ПОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ ПОТАТОК

Навчальне видання

**Олег Віталійович
Бороденко**

**Галузеві соціології:
Соціологія девіантної поведінки.
Вказівки до виконання
самостійної роботи студентів**

Випуск 367

Методичні вказівки

Редактор *А. Бурмус*. Технічний редактор *О. Петроченко*.
Комп'ютерна верстка *Н. Кардаш*.
Друк *С. Волинець*, фальцювально-палітурні роботи *О. Мішалкіна*.

Підп. до друку 06.09.2021.
Формат 60x84^{1/16}. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 1,86. Обл.-вид. арк. 0,97.
Тираж 5 пр. Зам. № 6368.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.